

Гавриловська К.П. Формування здатності протистояти маніпулятивному впливу в процесі навчання у вищій школі. Соціально-психологічний портрет військового професіонала : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 грудня 2017 р. / Міністерство оборони України, Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова. – Житомир : ЖВІ, 2017. – С. 78-80.

Гавриловська К.П.
кандидат психологічних наук, доцент
ЖДУ імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ПРОТИСТОЯТИ МАНІПУЛЯТИВНОМУ ВПЛИВУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку суспільства існують всі умови для того, щоб людина відчувала себе суб'єктом власного життя, контролювала і спрямовувала його у потрібному напрямку. Проте, маючи безліч можливостей, люди часто наслідують один одного – у виборі одягу, професії, голосуванні на виборах, побудові власного життєвого шляху. Ми підпорядковуємося авторитету, дослухаємося рекомендацій, що не відповідають нашій системі цінностей, купуємо непотрібні речі під впливом реклами, - все це є проявами соціального впливу, це зміни, що відбуваються внаслідок впливу з боку інших людей. Попри те, що ми вільні у здійсненні своїх виборів, ми є складовою частиною соціального світу, і, тому, далеко не завжди хочемо й можемо уникнути впливу з боку найближчого оточення чи засобів масової комунікації.

Феномен впливу ми можемо спостерігати у всіх сферах суспільного життя: політика, торгівля, освіта тощо. Емпіричні дослідження проблеми ефективності впливу завжди є актуальними та викликають інтерес. Особливого значення вивчення даного психологічного феномену набуває на сучасному етапі розвитку суспільства. Перебування України фактично в стані гібридної війни зумовлює необхідність формувати у всіх громадян здатності психологічно опиратися брудним маніпулятивним технологіям як у міжособистісному спілкуванні, так і у взаємодії із засобами масової комунікації.

Надзвичайно важливою є здатність опиратися впливу для осіб, які обрали військову професію. Людина, що починає військову кар'єру, стає об'єктом впливу та жорсткої нормативної регуляції. Наслідком є «залізна» військова дисципліна, однозначне розуміння субординації, готовність до скоординованих дій у надзвичайних обставинах. Проте, звичка підпорядковуватися й виконувати накази, можуть спричиняти проблеми в ситуаціях, коли необхідно критично аналізувати інформацію, опиратися впливу. Загалом, для більшості людей актуальною проблемою є не стільки те, як впливати на інших людей, скільки те, як опиратися впливу. Суб'єктивно значне психологічне страждання викликає відчуття безнадійності власних спроб подолати чужий вплив або коректно відсторонитися від нього.

Згідно думки О. Сидоренко, всі види впливу можна поділити на «цивілізовані» та «варварські». Цивілізований вплив відповідає етичним нормам, мета цього впливу

оголошується або не приховується (аргументація, самопрезентація). Варварський вплив характеризується тим, що інша людина сприймається не як суб'єкт, а як об'єкт впливу, тому припустимими є грубість, жорстокість, приховування справжньої мети впливу (напад, примус, деструктивні констатації). Більшість дослідників відносять маніпулювання до «перехідних» або «спірних» способів впливу, адже використовуватися маніпулювання може як із гуманними, так і з негативними цілями.

Слід розрізняти маніпулювання на міжособистісному рівні спілкування та масове (зокрема, політичне) маніпулювання. На відміну від міжособистісного, політичне маніпулювання знеособлене і припускає вплив на широкі маси. Воля меншості (або окремої особистості) в завуальованій формі нав'язується більшості.

Політичне маніпулювання великою мірою стосується технологій висвітлення політичних процесів в ЗМІ. Політичні маніпуляції є засобом досягнення певних цілей політичним суб'єктом. Традиційно, метою політичних маніпуляцій є прихід до влади, її реалізація та збереження (утримання). В умовах проведення гібридної війни метою політичного маніпулювання є формування або зміна масових настроїв таким чином, щоби це було вигідно ініціатору впливу. Оскільки інформаційні потоки нині відкриті, людина може стати об'єктом впливу різних політичних сил. Тому уміння опиратися впливу в актуальній ситуації може мати безпосередній стосунок до державної безпеки й збереження незалежності України.

У процесі фахової підготовки психологів для вирішення вищезазначених проблем введено викладання дисципліни «Психологія впливу та протидії маніпуляціям» (викладання здійснюється кандидатом психологічних наук, доцентом кафедри теоретичної та практичної психології ЖДУ імені Івана Франка К.П. Гавриловською).

Метою викладання курсу є ознайомлення студентів з основними видами та механізмами впливу на поведінку людей у процесі міжособистісної взаємодії, з психологічними особливостями застосування методів маніпулятивного впливу та способів протистояння маніпулятивному впливу. Завдання: оволодіння студентами категоріально-термінологічним апаратом психології впливу, ознайомлення із особливостями різних видів впливу, способами захисту від маніпулювання у міжособистісних стосунках. По завершенню вивчення курсу студенти повинні знати: поняття про вплив та види впливу, механізми реалізації психологічного впливу, маніпулювання у міжособистісних стосунках, особливості впливу у релігійних сектах, політичне маніпулювання, способи захисту від деструктивного впливу.

Один із модулів дисципліни присвячений тому, як можна опиратися впливу. На заняттях ми розглядаємо сутність основних методів захисту від маніпулятивного впливу (несвідомий, свідомий, активний, пасивний, комплексний), формуємо уміння розпізнавати маніпулятивний вплив, підбирати способи психологічного захисту, адекватні ситуації.

Свідомий спосіб захисту від маніпулятивного впливу передбачає уміння розпізнавати прояви нещирості в міжособистісному спілкуванні. Тому одне із семінарських занять на тему «Розпізнавання брехні в міжособистісному спілкуванні»

має за мету надати інформацію про причини брехні в комунікативних ситуаціях, навчитися розпізнавати брехню, адекватно реагувати на брехню, диференціювати правду та брехню, грамотно вести діалог з метою розкриття правди.

Це заняття, крім теоретичних питань, має і практичні завдання для роботи на парі. Наприклад, з метою набуття уміння аналізувати прояви нещирості в спілкуванні, студенти розігрували таку ситуацію: викликаємо одного добровольця з групи до дошки. Група задає йому запитання – як особисті так і загальні. Цей доброволець може відповідати як правду так і брехати. Завдання групи – розпізнати, коли він бреше а коли говорить правду (поведінка, рухи, міміка тощо сигналізуватимуть про це.). Ще одна ситуація, яка може бути запропонована студентам: група ділиться на 2 команди. Кожна команда придумує по 10 тверджень, 5 з яких правда і 5 брехня. Кожен із членів команди у довільному порядку озвучує 1 з 10 тверджень. Команда опонентів має розпізнати, правда це чи брехня. І пояснити, чому вони зробили такий висновок.

Звичайно, формат даної публікації не дає можливості висвітлити всі способи формування здатності опиратися впливу в процесі навчання у вищій школі. Проте, можна констатувати наявність нагальної потреби у розробці дієвого тренінгового інструментарію, спеціальної програми для військовослужбовців, мета якої – навчити розпізнавати маніпулятивний вплив у міжособистісному спілкуванні та медіаконтенті, а також опиратися цьому впливу. Співпраця психологів та військовослужбовців у цьому плані була би надзвичайно корисною.